

Grigore-Toma Someșan

„ICOANA” CARE UCIDE

The „icon” which kills

Grigore-Toma Someșan¹

This article is a theological analyze of the importance of the icons and of the danger represented by the kitsch. The author uses works of great writers like Joseph Ratzinger, Leonid Uspensky, Boris Bobrinskoy, Ioan Bizău or Nikolay Tarabukin to sustain his ideas and proposals. The material is a real signal for the christians of today, which are called to resist in front of the asalt of kitsch.

Key words: kitsch, Leonid Uspensky, idol, icon.

Împărăția kitsch-ului

Creștini fiind nu avem dreptul să adoptăm sfiala struțo-cămilei, ci trebuie să *redescoperim curajul nonconformismului în fața tendințelor lumii opulente²*, și aceasta în ciuda faptului că, omenirea trece printr-un moment greu și că adesea avem impresia penibilă că forțele răului au supremația sau cum ar spune Ratzinger *prin niște fisuri a intrat fumul Satanei în templul lui Dumnezeu³*. Conștiința

¹ Student, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca. e-mail: somesan_grigore91@yahoo.com.

² Joseph cardinal Ratzinger, papa Benedict al XVI-lea, *Raport asupra credinței*, în colocviu cu Vittorio Messori, trad. Mihai Patrașcu, Ed. Sapientia, Iași, 2011, p.13.

³ *Ibidem*, p.135.

„The „icon” which kills”, *Astra Salvensis*, 1, p.
67-80

fiind de slabiciunile noastre și de imensa responsabilitate a mesajului Hristic încredințat nouă spre propagare, trebuie să avem acel *spirit critic*, ca să preiau o cunoscută expresie a lui Lossky.

Un spirit critic și un ghid al artei eclesiale ar fii mai mult decât bine-venit, pentru a *alunga urâtenia din localurile sfinte*⁴, și a demonstra odată pentru totdeauna lumii postcomuniste, care continuă să mutilizeze chipul omului prin programe școlare, corupție și pornografie (ne)legalizată(emisiunile TV), că icoana nu este o *fiică a veacului* ci este *una dintre cele mai importante realizări ale spiritului uman converit la adevărul Evangheliei*⁵, iar pocirea ei și adopția kitsch-ului înseamnă un analfabetism de prost gust și o erezie hristologică, propagată prin imagine, contra căreia nu se ridică nimeni să o condamne.

Mă doare această tăcere a oamneilor avizați să condamne moartea lui Dumnezeu în artă, mai ales atunci când văd cum sfinții de pe pereții Bisericii au devenit purtători de candelabre, întrerupătoare, prize întâlnite în neadegvate părți ale trupului, agățarea unor tablouri cu tentă religioasă în locul icoanelor, pictarea icoanelor surogat care se caracterizează prin reproducerea proastă a unor icoane celebre ori, *chipul-icoană nu este*

⁴ Mihail Neamțu, *Bufnița din dărâmături. Insomnii teologice în România postcomunistă*, Ed. Polirom, 2008, p.165.

⁵ Leonid Uspensky, B.Bobrinskoy, Ioan Bizău, *Ce este icoana*, trad.Vasile Manea, Ed. Reîntregirea, Alba -Iulia, 2005, p.165.

Grigore-Toma Someșan

*imitație, nu este simbol, ci revelație, rugăciune exprimată prin imagine*⁶.

Cenzura bunului simț lipsește cu desăvârșire chiar și în arata bisericească. Lipsindu-ne acel *spirit critic* vom pierde contactul cu Tradiția, *decadența icoanei ortodoxe a început-după cum observă părintele Ioan Bizău- nu atât cu stricăciunea stilului bizantin, ci în primul rând cu tratarea unor subiecte care aveau antecedente în Tradiție*⁷. Despre sloganurile născute în minți înfierbândate de putere - același slujitor al altarului afirmă despre sloganul iluminist *artă pentru artă*, - că este *demolator și generator de opere mediocre și nocive din punct de vedere spiritual, nu poate fi aplicat icoanei, tocmai pentru că ea aparține unuei realități care subzistă dincolo de limitele estetice și funcționale ale operei de artă*⁸.

În ceea ce privește tabloul religios, el este arena unde se întâlnesc doi subiecți, privitorul și pictorul, în cazul icoanei este total opus, ea fiind *o scară de suieș către Arhietip*⁹, icoana nu atrage, nu fascinează, nu e molipsitoare și apăsătoare, ea poate fi o chemare, dar fără doar și poate este Calea prin excelență, este o scară întocmai celei văzută de patriarhul Vechiului Testament, pe care coboară și urcă ingerii. Dacă tabloul se

⁶ Nikolai M. Tarabukin, *Sensul icoanei*, trad. Vladimir Bulat, Ed. Sophia, București, 2008, p.41.

⁷ Leonid Uspensky, B.Bobrinskoy, Ioan Bizău, *op.cit.*, p.178.

⁸ *Ibidem*, p.180.

⁹ Nikolai M. Tarabukin, *op.cit.*, p.84.

„The „icon” which kills”, *Astra Salvensis*, 1, p.
67-80

limitează la conținut, în icoană conținutul este absorbit se sacru, este îndumnezeit.

Icoana este rugăciune exprimată prin imagine. Aici se cuprinde distincția fundamentală dintre tablou și icoană. Tablou este legat de numele autorului. Icoana este anonimă (chiar dacă se cunosc icoane pictate de pictori celebri). Ne putem apropia prietenește de un tablou, iconei ne supunem¹⁰ sau după cum spunea Daniel Rousseau, parafrazându-l pe Ioan de Kronstadt : Dacă un creștin privește deseori cu dragoste și evlavie icoana Domnului nostru Iisus Hristos, a Preacuratei Sale Maici și a sfinților, sufletul său va primi trăsăturile duhovnicești ale chipului contemplat cu dragoste: blândețe, smerenie, milostivire și cumpătate. Când contemplăm deseori icoanele și îndeosebi viața Domnului și a sfinților Săi, cum ne vom schimba, cum vom ajunge tot mai sus¹¹.

Referindu-ne la kitsch, vom spune că acesta este un fenomen eretic prezent în cele mai multe biserici, nemaivorbind de casele credincioșilor, care lipsiți de elementara cateheză, se închină unor obiecte care nu au nici o legătură cu transcendentul, care nu au corespondent divin, cum ar spune părintele Galeriu, aceasta nu din vina lor, ci mai ales a slujitorilor bisericii care nu spun enoriașilor că

¹⁰ *Ibidem*, p.83.

¹¹ Daniel Rousseau, *Icoana - Lumina Feței Tale*, trad. Măriuca Alexandrescu, Ed Sophia, București 2004, p 141.

Grigore-Toma Someșan

nu tot ce este strălucitor face parte din Împărăția lui Dumnezeu și că numai anumite păsări sunt atrase de obiectele strălucitoare, că Mântuitorul nostru nu este acel Iisus din Galileia împărțind (sau împărțit) pe stradă fluturași cu inimioare, jubilând cu destăinuiți intimiste de tipul *I love you*.

Mă îngrozesc când ascult predicatori care vorbesc despre orice, dar nu despre complexele audienței. Ei își vor binele, vor să-și câștige noi enoriași provocând un fel de secularizare, vorbind sofisme de genul: Iisus vă dorește în mod jovial o zi frumoasă, iar noi ne dorim confortul psihologic.

Kitsch-urile, nu numai că sunt de prost gust și denotă un analfabetism dar și strâmbă credința omului, o mutilează, o arunca-n erezie. Iată cum definește doamna Palade acest fenomen: *Kitsch-ul este un fenomen specific pervertirii estetice de orice fel. Termenul kitsch este de origine germană, desemnând arta de prost gust, de mântuială (kitschen= a face ceva de mântuială)*¹².

Teologul Neamțu Mihail definește kitsch-ul, ca *un diapazon fals, kitsch-ul pornește mereu pe picior greșit...el păstrează contactul cu tradiția tot atât cât gustul apei de izvor se păstrează într-o sticlă de plastic industrial...*¹³. Cu siguranță afirmația poate fi considerată una dusă în extremă, dar dacă ținem cont de realitatea că: *decăderea icoanei din asemanare este fenomenul unei crize majore a conștiinței creștine în ceea ce privește vocația ultimă a*

¹² Mihaela Palade , *Iconoclasmul în actualitate* , Ed Sophia, București, 2004, p. 132.

¹³ Mihail Neamțu, *op.cit.* pp.123-124.

„The „icon” which kills”, *Astra Salvensis*, 1, p.
67-80

omului și înțelegerea dimensiunii iconice a creației lui Dumnezeu¹⁴, atunci ne dăm seama de gravitatea închinării noastre la un kitsch, ne dăm seama ca este icoana care ucide. Dacă, icoana mă înscrie în dinamica regăsirii de sine, mă pune la lucru, îmi dă idei în găsirea unei noi definiții a sinelui, în utilizarea libertății pentru a-mi sculpta chipul cel nou¹⁵, kitsch-ul, îmi alterează icoana interioară.

Ținând cont de această realitate nu vom mai cumpăra din pelerinaje, suveniruri religioase de prost gust cum ar fii, tricouri, batiste, cravate, mai nou lenjerie intimă, ornamentate cu chipuri ale sfinților, Hriști care fac cu ochiul de pe ținute vestimentare.

De asemenea în Țara Sfântă poți închiria o cruce și o cunună de spini și te poți fotografia purtându-le, sau poți cumpăra o ilustrată în care Iisus îți face cu ochiul, fără ca vreun turist să se scandalizeze ! Există chiar și salamuri cu chipul Mântuitorului pe etichetă, după cum poți cumpăra și sticlute cu lacrimile Maicii Domnului sau bucăți generoase din lemnul Sfintei Cruci, după cum consemna Cristian Tabără.¹⁶

Dacă examinezi cu atenție pictura unor Biserici nu ai senzația că te aflii în Ierusalimul ceresc, aceasta din cauza unor improvizații, completări sau adăugiri, spre

¹⁴ Leonid Uspensky, B.Bobrinskoy, Ioan Bizău, *op.cit.* p.165.

¹⁵ Theodor Damian, *Implicațiile spiritual ale teologiei icoanei*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2003, p.165.

¹⁶ Cristian Tabără , “Pelerinaj, turism sau altceva ?” , în *Lumea credinței*, august, 2002, pp. 30-31.

Grigore-Toma Someșan

exemplu: în perioada sărbătorilor mari unii preoți împodobesc Iconostasul cu tot felul de luminițe, după părerea mea cine face astfel, se aseamănă unui idiot care vrea să pună luminițe în jurul soarelui.

Concluzionând am putea spune, că ne ascudem adesea rănilile sufletești în spatele unor măști, în spatele khitsch-ului, în spatele unor pogorăminte. În loc să încercăm să ne vindecăm aceste răni, turnând pe ele focul harului în Taina Spovedaniei, noi le ascundem, sperând ca timpul să le vindece. Cu siguranță nu se va întâmpla așa, ci din contră, vom ajunge să credem în kitsch, să credem că este un etalon.

Ne rămâne totuși speranța că noile generații *vor izbuti să depășească amatorismul facil care alimentează astăzi grosul comerțului cu icoane menite a satisface privirile lipsite de discernământ duhovnicesc.*¹⁷

3. Icoana ca mijloc de întreținere a spiritualității

Într-o lume care mai degrabă ascunde, decât revelează fața lui Dumnezeu, Biserica are misiunea de evidențierea străveziului creației, ca să împrumut frumoasa expresie a părintelui Stăniloae, sau de a adopta poziția marelui Dostoievski, care *opune ateismului, nu*

¹⁷ Leonid Uspensky, B.Bobrinsoy, Ioan Bizău, *op.cit.*, p.172.

„The „icon” which kills”, *Astra Salvensis*, 1, p.
67-80

*o dialectică, ci un chip, icoana lui Hristos*¹⁸. Aceasta o putem deduce din cartea Frații Karamazov, mai precis din întâlnirea starețului Zosima cu Alioșa, când îi spune *te-am trimis la el (la Dimitri), Aleksei, fiindcă m-am gândit că aspectul blând al chipului tău de frate îl va ajuta*¹⁹. Pe aceiași idee merge și Bulgakov care spune undeva că omul poate cunoaște imaginea Lui Hristos pentru că el însuși o poartă, dacă este așa, îmi dau seamă că majoritatea dintre noi am pierdut demnitatea de om alterând din ce în ce mai mult chipul din noi.

Din păcate chipul blând al sfinților din icoane și modul iconic de trăire a adevăraților creștini deranjează astăzi pe multă lume și se pare ca iconoclastii revin în forță, iar Biserica nu mai are iconoduli precum Teodor Studitul și nici limpezimea discursului precum Ioan Gură de Aur, ci se amăgește cu comunicate în care nu transpare decât o limbă de lemn și incapacitatea de a răspunde în comuniune, sau dacă vreți, nu au răspuns iconic.

Altele au fost reacțiile teologilor laici, îl amintesc aici pe profesorul Radu Preda, care printr-un discurs modern presărat cu subtile și indispensabile explicații și dezvoltări teologice, reușește să impună radicalitatea creștinului iconodul. Iată ce spune el despre iconoclasmul românesc:

¹⁸ Tomáš Špidlík, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin. Vol.IV. Omul și destinul său în filosofia religioasă rusă*, trad. Maria-Cornelia Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2002.p. 23.

¹⁹ F.M.Dostoievski, *Frații Karamazov*, Vol I, trad.Elena Vizir, Ed.Adevărul, p.476.

Grigore-Toma Someșan

departe de a simboliza orientarea progresistă și europeană a celor care îl promovează, iconoclasmul românesc este mai curând un trist spectacol animat de figuri scoase din frigiderul ideologic al istoriei²⁰.

Pentru că totul trece prin partid, unii politicieni, credincioși, de altfel, au încercat să injecteze alegătorilor o doză de misticism, așa că au imprimat pe spatele iconițelor, însemnele partidului, demonstrând încă o dată că șoimii patriei pot devenii porumbeii creștinismului. Încurcate-s căile Domnului !

Atunci când meditezi într-o biserică împodobită cu tablouri religioase, iar preotul vorbește o pășărească de nici Francisc de Asissi nu o înțelege, te cuprinde un sentiment de groază, de frică și îți dai seama de un adevăr: cât de abandonată este omenirea. Atunci te întrebi, unde sunt acei oameni care propoveduiau o radicalitate evanghelică?, acele picturi care te fac să te supui în fața lor, unde au dispărut? Răspunsul....în muzeu sunt icoanele, sau mai grav, zac prăfuite în depozitele parohiilor fără ca cineva să-și scoată praful din ochi și să valorifice spiritual acele obiecte care nu au strălucire lumească ci una dumnezeiască, iar persoanele cu vericalitate sunt în icoane. Concluzia.....avem nevoie de o stâncă la care să ne raportăm, să ne sprijinim. Stânca este Hristos sau orice persoana care este în Duhul Lui Hristos și orice Adevăr propagat de El, în cazul de față, Icoana.

Icoana este misterul sfânt a lui Dumnezeu, un grăunte de grâu evanghelic

²⁰ Radu Preda, *Semnele vremii, Lecturi social-teologice*, Ed.Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p.95.

„The „icon” which kills”, *Astra Salvensis*, 1, p.
67-80

care cade în lume și nu se identifică cu lumea ci o fermenteză, transfigurandu-o sau făcându-o să parcurgă drumul de la profan la sacru, deci este nevoie de acel dinamism întru Hristos sau epectază.

Dacă acceptăm afirmația *icoana ca ferment al lumii*, atunci când vom merge să I ne închinăm, ne vom cerceta conștiința ca nu cumva să fim noi înșine asemenea lui Iuda, care prin sărutare își vinde Învățătorul? Dacă întrebarea stăruie în mintea noastră trebuie să ne pregătim unui nou val de persecuții iconoclaste fiindcă vom impune modelul trăirii iconice, care va deranja și mai mult societatea fiindcă *icoana dezvăluie omului modernele sale atribute: ea este realistă și simbolică, personală și comunitară, temporală și eshatologică...prin aceste atribute icoana stă împotriva relelor și bolilor lumii noastre: violența, corupția, pierderea orientării, spiritul de posesiune.*²¹

Din afirmația de mai sus, am putea trage învățătura ca icoana ar fi o oglindă asemenea celei propuse de Oscar Wilde²² și Jaroslav Pelikan, atunci când face referire la marii reformatori²³, jonglând cu metafora/minciuna *oglinda celui vejnîc*, însă icoana nu este oglinda a omului, ea este fereastră către Absolut sau cum spune Špidlík *capacitatea de a face văzut pe altul în*

²¹ Theodor Damian, *op.cit.* p.202.

²² Oscar Wilde, *Portretul lui Dorian Gray*, trad. D. Mazilu, 1969.

²³ Jaroslav Pelikan, *Iisus de-a lungul istoriei, locul lui în istoria culturii*, trad.Silvia Palade, Ed. Humanitas, 2000.

Grigore-Toma Someșan

*unul...profunzimea și măreția a aceea ce se vede în unul, care are funcție de simbol al altuia*²⁴.

Trăind într-o lume pe care ar fi invidios Caligula, patronul conceptului lărgit de sexualitate, o temă dificilă chiar și pentru autorii de literatură pornografică ai secolului XX devine banalitate în România contemporană²⁵, în care aproape totul se tâlcuiește în cheia hermeneuticii sexuale, iar în fiecare zi primim lecția de anarhie etică și analfabetism estetic în vecinătatea surâzătoare a prnografiei, onanismul privirii care împlinește figurametafizică a monadei²⁶, icoana este o realitate imperios necesară fiindcă ea ne propoveduiește postul ochilor. Rostul iconografiei fiind, după John Brech, acela de a da minții și inimii hrană cerească, hrana curăției, a binecuvântării și sfințeniei. Pornografia este o iconografie demonică. Ea corupe mintea cu imagini care provoacă stricăciune în adâncul sufletului. Pornografia creează diferență²⁷.

Icoana ortodoxă prin simpla ei prezență condamnă pornografia, și ne dă un alt model, de spiritualizare a chipului, nu de sezumanizare, ne prezintă demnitatea omului și originea sa divină, ori după cum spune pof. Damian, icoana este cel mai psiholog, fiindcă ea ne arată cum este omul în

²⁴ Tomáš Špidlík, *op.cit.*p.292.

²⁵ Mihail Neamțu, *Elegii conservatoare, Reflecții est-europene despre religie și societate*, Ed. Eikon, Cluj - Napoca, 2009,p.92.

²⁶ *Ibidem*, p.174.

²⁷ John Breck, *Darul sacru al vieții*, trad. Irineu Pop Bistrițeanul, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2007, p.131.

„The „icon” which kills”, *Astra Salvensis*, 1, p.
67-80

realitate²⁸ pe când icoana demonică sau cea care ucide, anume pornografia, arată că o parte din oameni deși sunt de origine divină se îndreaptă cu pași repezi spre animal. Remediul : *dacă ochiul tău cel drept te smintește pe tine, scoate-l și aruncă-l de la tine, căci mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale decât tot trupul tău să fie aruncat în gheană*(Matei, 5, 29).

Icoana ca realitate divină emană o frumusețe aparte care este în opoziție cu „frumusețea”(să fim serioși, frumusețea nu se află în miezul căutării contemporane) emanată de maidan, unde zi de zi suntem obligați să suportăm, culorile curcubeului așezate pe capetele domnișoarelor, unde vedem fețe triste dar bine ascunse sub masca fardurilor, mai grav chiar și bărbații recurg la asemenea practici, insistând să ne arate o frumusețe inexistentă, umblând cu cioara vopsită, cum ar spune românul. Ei bine, icoana demasca această falsitate.

Cu referire la frumusețe și la rolul ei primordial în lume, Dostoievski spunea, parafrazez : știți că omenirea se poate lipsi de englezi ,se poate lipsi de Germania, că nimic nu e mai ușor decât să se lipsească de ruși, că nu are nevoie pentru a trăi nici de știință, nici de pâine, ci că doar frumusețea îi este indispensabilă, căci fără frumusețe n-ar mai fi nimic de făcut în această lume. Aici e întregul mister, toată istoria se cuprinde în ea²⁹, sau

²⁸ Theodor Damian, *op.cit.* p54.

²⁹ F.M.Dostoievski, *Demonii*, trad. Gane Nicolae, Ed. Polirom, 2012.

Grigore-Toma Someșan

cum remarca în altă parte: *Frumusețea va mântui lumea.*

Un alt atuu al icoanei este și cel pedagogic, spun un atuu fiindcă astăzi marea majoritate a oamenilor sunt obijnuiți cu cititul prea puțin sau în cazuri fericite preferă doar articolele sumare, sloganurile preconceptuate, cărțile cu un limbaj ușor, gen romane polițiste, nu sunt împotriva lor și nici a cititorilor lor, dar în acest caz icoana ar trebui să aibă un succes teribil deoarece *ceea ce este scriptura pentru cei care știu să citească, aceea este pictura pentru cei neînvințați*, spunea undeva Grigorie cel Mare. Sf. Ioan Damaschin, deasemenea, recunoaște rolul învățătoresc al icoanelor atunci când afirmă *nu am prea multe cărți și nici nu am timp liber pentru a citi însă...podoaba picturii mă atrage să mă uit, îmi desfată vederea ca o livadă*³⁰.

Într-o țară unde natalitatea este în scădere (și din pricina avortului), și în care nu se oferă un trai decent, facilitând astfel emigrarea, sentimentul singurătății este la el acasă. Într-un astfel de mediu icoana ne vine în ajutor, uzurpând plictisul care denotă, după spusa celebră a lui Cioran, o boseala de el însuși, și ne propune *o restaurare a relațiilor reinventând comuniunea*³¹, o comuniune ce se înfăptuiește numai prin legătura unui centru, care poate fi icoana, sau altarul după cum spune părintele Bizău: *altarul ca releu.*

Concluzionăm prin a spune că teologia și spitalitatea icoanei ajută la restaurarea

³⁰ Ioan Damaschin, *Cele trei tratate împotriva iconoclaștilor*, trad. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, 1998, p.30.

³¹ Theodor Damian, *op.cit.* p.47.

„The „icon” which kills”, *Astra Salvensis*, 1, p.
67-80

persoanei umane, arătându-o așa cum este ea, unică și neprețuită în fața lui Dumnezeu făcându-ne să înțelegem demnitatea preoției împărătești la care ne cheamă Petru, adică să distingem între public și popor și totodată ne învață că *Adam are altă față* nu cea arătată de lumea contemporană *de aceea înnoirea lui începe cu dezbrăcarea*³²: *Dezbrăcați-vă de omul cel vechi* (Efeseni, 4,22) deci icona ne spune ferm că omul nu este o simplă entitate biologică sau o construcție spirituală, ci o *operă simbolică, hristoforă, întrucât Hristos a venit nu numai pentru noi, ci și în noi*.³³

Pentru mine este cert: icoana poate arunca lumina peste infernul lumii.

³² Ioan Bria, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, Ed.România Creștină, București, 1999, p.116.

³³ *Ibidem*.